

# مسیحیان در قرآن

گذری بر کتاب  
«مسیحیان در قرآن؛ بررسی تفاسیر قدیم و جدید»



شمار فراوانی از آیات قرآن کریم در بیان، انتقاد و تصحیح اعمال و اعتقادات مسیحیان است. این آیات که عمدتاً در سوره های مدنی (بقره، آل عمران و مائده) قرار دارند، مسائل و موضوعات مورد بحث میان پیامبر اکرم (ص) و اهل کتاب را نشان می دهند. از سوی دیگر، برداشت ها و تفاسیر مسلمانان از این آیات در ۱۴ قرن گذشته، خود حاوی تنوع و اختلافات خاصی بوده است. کتاب حاضر، یعنی «مسیحیان در قرآن؛ بررسی تفاسیر قدیم و جدید» به بررسی دیدگاه های ۱۰ تن از مفسران قرآن در تفسیر ۷ آیه قرآن کریم راجع به مسیحیان می پردازد و از این رهگذر عناصری از سنت تفسیر در اسلام و مناسبات بین الادیانی مفسران مسلمان را نمایان می سازد. پیش از این کتاب نیز پژوهش های موردی دیگری در تفاسیر قرآن صورت گرفته است که می توان کتاب حاضر را از جهاتی با آنها مقایسه کرد: مثلاً جین اسمیت (Jane I. Smith) در کتاب خود با عنوان بررسی تاریخی و معناشناختی واژه «اسلام» در سلسله تفاسیر قرآن (میسولا، ۱۹۷۵)، به روشی مشابه، واژه اسلام را از منظر مفسران اسلامی بررسی کرده است. مشخصات کتاب شناسی کتاب مورد بحث، چنین است: «جین دمن مکاولیف، مسیحیان در قرآن: بررسی تفاسیر قدیم و جدید، کمبریج: انتشارات دانشگاه کمبریج، ۱۹۹۱-۳۴۰ ص. شابک: ۰-۱-۲۶۴۷۰-۵۲۱».

### دکتر مرقص کریمی نیا

مؤلف این کتاب خانم جین دمن مکاولیف، استاد کنونی مطالعات اسلامی در دانشگاه جورج تاون (واشنگتن، آمریکا) است. وی لیسانس خود را در کالج ترینیتی (واشنگتن، آمریکا) به پایان رسانده، در ۱۹۷۹ فوق لیسانس خود را در زمینه مطالعات ادیان از دانشگاه تورنتو (کانادا) دریافت کرده و در ۱۹۸۴، موفق به کسب دکترای مطالعات اسلامی از همان دانشگاه شده است. از سال ۱۹۸۶ تا ۱۹۹۲ در دانشگاه های امورای (Emory)، اتلاندا (Atlanta) و جورجیا (Georgia)، به تدریس مطالعات دینی و اسلامی مشغول بوده؛ از سال ۱۹۹۲ تا ۲۰۰۰ استاد مطالعات اسلامی در دانشگاه تورنتو (کانادا) بوده و در این مدت در سمت استاد تمام، به تدریس در دو دپارتمان ادیان و فرهنگ و تمدن های خاورمیانه اشتغال داشته و از سال ۲۰۰۰ میلادی تا کنون رییس یکی از دانشکده های دانشگاه جورج تاون (واشنگتن، آمریکا) بوده است.

### آثار

در بیشتر آثار خانم مکاولیف به گونه های به مسأله مسیحیت و مسیحیان از منظر قرآن و تفاسیر اسلامی پرداخته شده است. مهم ترین اثر وی، سرور استاری دایر بالمعارف قرآن (۲۰۰۵-۲۰۰۱) است که طرح اولیه آن را در سال ۱۹۹۲ با همکاری انتشارات بریل در لایسن (هلند) ریخته و با همکاری شمار زیادی از معروف ترین قرآن پژوهان معاصر، آن را در ۵ جلد و نزدیک به ۷۰۰ صفحه منتشر کرده است.

عناوین پارهای از کتاب های قرآنی وی به این شرح است: «مسیحیان در قرآن؛ بررسی تفاسیر قدیم و جدید» (پایان نامه دکتری، کمبریج، ۱۹۹۱)، ترجمه تاریخ طبری (ترجمه، مقدمه و شرح جلد ۲۸ از مجلدات تاریخ الرسل والملوک به انگلیسی)، آلبانی (آمریکا، ۱۹۹۵)، دایرالمعارف قرآن (سرور استاری ۵ جلد، لایسن، ۲۰۰۵-۲۰۰۱)، سرور استاری مشترک یک کتاب درباره تاریخ و روش های تفسیر در اسلام، یهودیت و مسیحیت (نیویورک، ۲۰۰۳).

### مقالات

برگزیده تمام زبان عالم؛ مریم و فاطمه در تفاسیر قرآن (۱۹۸۱)، شناسخت صابین در تفاسیر قرآن (۱۹۸۲)، اهل کتاب در یک تفسیر فارسی (۱۹۸۳)، مقدمه این جزوی بر تفسیر زاد المسیر فی علم التفسیر (۱۹۸۸)، دیدگاه های طبری و ابن کثیر در باب تأویل قرآن (۱۹۸۸)، تفسیر فخرالدین رازی از آیه الجزیه و آیه السیف (۱۹۹۰)، تفسیر فخرالدین رازی از صفت خالقیته خداوند (۱۹۹۰)، نسخ دوشریعت یهودیت و مسیحیت از منظر اسلام (۱۹۹۴)، بافت قرآنی تحقیقات مسلمانان درباره تورات وانجیل (۱۹۹۶)، ارزش گذاری اسرائیلیات؛ معضلی در تفسیر (۱۹۹۸)، درباره مقدمه فی اصول التفسیر؛ اثر ابن تیمیه (۱۹۹۸)، مسیحیان در قرآن و تفاسیر (۱۹۹۹)، و جاد لاهم بالتی هی احسن، معنای یک عبرت ساده قرآنی (۱۹۹۹)، متن و متن گزایی؛ آیه هفتم سوره آل عمران به مثابه نقطه عطف (۲۰۰۰)، تفسیر فقهی قرآن با تکیه بر مضامین مرتبط با مسیحیان (۲۰۰۱)، آموزش قرآن در آمریکای شمالی (۲۰۰۲)، آیا هیچ بیوندی میان قرآن و عهدین هست؟ (۲۰۰۲)، درآمدی بر تفسیر قرآن در قرون میانه (۲۰۰۳)، ابرهه در قرآن (۲۰۰۱)، «جلد، بحث و محاجه در قرآن» (۲۰۰۱)، قلب در قرآن (۲۰۰۲)، فاطمه، هراو قرآن (۲۰۰۲).

هدف اصلی مؤلف در این کتاب آن است که به تحقیق درباره مسیحیان در سنت اسلامی (عمدتاً تفاسیر) بپردازد و برپوش هموار، این است که آیا فهم مسلمانان از واژه مسیحی دقیقاً برابر با همان تصویری است که مسیحیان از خود دارند؟ (صص ۹-۸). در این میان به رستی معلوم نیست که چرا مؤلف برای جستجوی تصویر مسیحیان در باور مسلمانان، تنها به ادبیات و متون تفسیری تکیه می کند و فی المثل به بررسی این موضوع در کتب تاریخی و متون کلامی، حدیثی و فقهی نمی پردازد.

کتاب مسیحیان در قرآن، یک مقدمه و بخش اصلی دارد؛ بخش

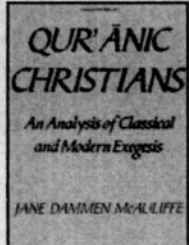
نخست حاوی ۲ فصل و بخش دوم دارای ۷ فصل و یک نتیجه گیری است. فصل اول (صص ۳۶-۱۲) که «متن تفسیر» نام دارد، به معرفی متن قرآن، جمع و تدوین آن، شکل گیری تفسیر قرآن، تحول و تکامل تفسیر و نیز پیدایش تفاسیر جدید قرآن در سده های اخیر می پردازد و این موضوعات را با تکیه بر پژوهش های قدیم و جدید مسلمانان و غربیان تحلیل می کند.

عنوان فصل دوم (صص ۸۹-۳۷) «از طبری تا طباطبایی» است. مؤلف در این فصل تفاسیر معروفی را که مورد مراجعه وی بوده اند معرفی می کند. ۱۰ مفسری که آرای تفسیری آنها در این کتاب بررسی شده است، به ترتیب عبارتند از: طبری، شیخ طوسی، زمخشری، ابوالفتوح رازی، ابن جوزی، فخرالدین رازی، ابن کثیر، ملا فتح الله کاشانی، رشید رضا علامه طباطبایی. از این میان، ۴ مفسر شیعه و بقیه از اهل سنت اند. دو تفسیر فارسی و بقیه عربی، ۲ تفسیر کلامی ربابی و بقیه دارای سبک غیر ربابی، ۲ تفسیر از دوره جدید (قرن چهاردهم) و بقیه از سده های سوم تا دهم هجری اند؛ بنابراین می توان گزینش مؤلف را از جامعیتی نسبی برخوردار دانست. مکاولیف در این فصل شرحی موجز و دقیق از زندگی، تحصیلات، آثار و افکار هر یک از این مفسران به دست می دهد و پیش از ورود به بحث اصلی خود در بخش دوم (فصل های سوم تا نهم)، ویژگی ها و نکات تفسیری این تفاسیر را (علی الاصول برای خواننده غربی) معرفی می کند. نکته قابل توجه آنکه وی افزون بر متون اروپایی و غربی، از منابع فارسی نیز به فراوانی استفاده می کند.

بخش دوم (فصل های سوم تا نهم) بدنه اصلی کتاب است. مؤلف، عنوان این بخش از کتاب را «ستایش قرآن از مسیحیان» قرار داده است. هر یک از فصول سوم تا نهم (در بخش دوم) به بررسی و تحلیل یکی از گزاره های قرآنی درباره مسیحیان اختصاص دارد؛ بدین سان، مؤلف ۷ آیه به مجموعه آیات مطرح می کند که همگی درباره مسیحیان است و می گویند فهم و تفسیر مفسران مسلمان را از این آیات بکاوید. این هفت آیه عبارتند از: سوره بقره، آیه ۶۲؛ سوره آل عمران، آیه ۵۵؛ سوره آل عمران، آیه ۱۹۹؛ سوره مائده، آیات ۶۴، ۸۲ و ۸۳؛ سوره قصص، آیات ۵۵ و ۵۷؛ و سوره حدید، آیه ۲۷. این آیات همگی دارای نکات مثبت و توصیفات ستایش آمیزی از مسیحیان هستند؛ از جمله اینکه در میان اهل کتاب، بهترین گروه اند و بیشترین همدلی را با مسلمانان دارند؛ بسیاری از ایشان از پیش به قرآن ایمان داشته اند و خود را مسلمان می دانند؛ به عکس یهودیان، افرادی معتدل و میانه رو هستند و سرانجام آنکه پادشاه اعمال نیک ایشان نزد خداوند محفوظ است.

نظریه اصلی مکاولیف در این کتاب (که همراه با گزینش خاصی نسبت به منابع اسلامی صورت گرفته) این است که آیات قرآن درباره مسیحیان و مسیحیان بسیار بازتر از فهم مفسران اسلامی از این آیات است. به نظر وی، ساخت این آیات از نظر نحوی، معناشناسی و کلامی، دارای تساهل و تسامحی بیشتر از آن تفسیرهایی است که مفسران مسلمان در چهار چوبی از پیش تعیین شده و بر اساس ذهنیت های خاص خود از مسیحیت ارائه داده اند. باین همه، نمی توان نظریه وی را - مبنی بر تأثیر همه جانبه این دیدگاه های تفسیری بر مناسبات بین الادیانی اسلام و مسیحیت - نیز شکل دهی نگرش مسلمانان به مسیحیان - به طور کامل پذیرفت چرا که در سراسر این کتاب، تمایز روشنی میان اندیشه های کلامی و نگرش های تاریخی مسلمانان صورت گرفته است.

شیوه و میزان رجوع مؤلف به تفاسیر اسلامی بسیار چشمگیر است، اما شاید این نکته برای غربیان (و نه ما مسلمانان) اندکی عجیب بنماید که دستمندی از آرا و اقوال تفسیری، نسل به نسل در میان مفسران تکرار شده است. فارسی یا عربی بودن، روایی یا غیر روایی بودن و شیعه یا سنی بودن، هیچ کدام در دیدگاه ها و نظرات مفسران ده گانه چندان تفاوتی ایجاد نکرده است.



مسیحیان در قرآن

۱